

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

Тимур Иманкулович Иманкуловдун Кыргыз Республикасынын
Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2022-жылдын
27-январындагы аныктамасына даттануусун кароо жөнүндө

ТОКТОМУ

2022-жылдын 20-майы

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун курамында: төрагалык кылуучу Э.Ж. Өскөнбаев, судьялар М.Р. Бобукеева, К.А. Дүйшеев, Л.П. Жумабаев, М.Ш. Касымалиев, К.Ж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиевдин курамында, катчы Н.А. Кененсариеванын катышуусунда, «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» Конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, Тимур Иманкулович Иманкуловдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын 2022-жылдын 27-январындагы аныктамасына даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту Т.И. Иманкуловдун өтүнүчү боюнча даттанууда келтирилген жүйөлөрдү жана материалдарды карап чыгып,

ТАПТЫ:

2021-жылдын 29-декабрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна Т.И. Иманкуловдон Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 330-беренесинин 1-бөлүгүнүн «багытталган аракеттер», «региондор аралык кастыкты (араздашууну) козутууга», «улуттук ар-намысты кемсинтүүгө» деген сөздөр менен берилген ченемдик жоболорунун, «Экстремисттик ишке каршы аракеттенүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 1-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун сегизинчи абзацынын Кыргыз Республикасынын Конституциясынын преамбуласына, 1-беренесинин 1-бөлүгүнө, 6-беренесинин 2-бөлүгүнө, 10-беренесинин 2-бөлүгүнө, 23-беренесинин 6-бөлүгүнө, 29-беренесинин 2-бөлүгүнө, 32-беренесинин 1, 2, 4-бөлүктөрүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө арыз келип түшкөн.

Конституциянын 32-беренесинде ар бир адам эркин ой жүгүртүүгө жана пикирге ээ болууга (1-бөлүгү), өз пикирин эркин билдирүүгө, сөз жана басма сөз эркиндигине (2-бөлүгү) укугун орнотуп, ар бир адамдын чогулуштарда, митингдерде жана башка каражаттар менен оозеки, басма сөз аркылуу коомдук, мамлекеттик, башка мүнөздөгү маселелер боюнча өз пикирин жана ынанымдарын эркин билдирүүгө мүмкүнчүлүгүн кепилдейт деп кайрылуудан келип чыккан. Бул конституциялык ченемдер адам укуктары менен эркиндиктери жаатындагы эл аралык стандарттарга туура келет (Адам укуктарынын жалпы декларациясынын 19-беренеси, Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактынын 19-беренеси).

Кайрылуу субъектиси Конституциянын 32-беренесинин 4-бөлүгүнүн күчүнөн улам ой, пикир жана аларды билдирүү эркиндиги абсолюттук укук эмес деп эсептеген. Бул беренедө жек көрүүчүлүктү пайда кылган ойлорду же улуттук, башка артыкчылыктуу идеяларды билдирүүгө эмес, аларды

дискриминацияга, кастыкка жана зордук-зомбулукка чакырган пропаганда кылууга тыюу салынган деп эсептеген.

Т.И. Иманкулов пропаганда деген адамдарда улутуна, расасына, тилине, динге, жынысына карата туруктуу жек көрүү, кастык сезимин ойготуу максатында коомдук аң-сезимге алдын ала пландаштырылган, максаттуу таасир этүү деп болжогон. Ал эми Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 330-беренесинде (мындан ары - Кылмыш-жаза кодекси) "пропаганда" түшүнүгү менен катар "козутууга багытталган аракеттер" деген көрсөтмөлөр камтылат, муну менен Конституциянын 32-беренесинин 4-бөлүгүнүн мааниси кеңейет. Бул конституциялык ченемде камтылган тыюу салуу “Экстремисттик аракеттерге каршы аракеттенүү жөнүндө” Мыйзамдын 1-беренесинде такталып көрсөтүлгөн. Ушул статьяда саналып өткөн жеке жана юридикалык жактардын “экстремисттик аракет” деген түшүнүктү камтыган ишинин түрлөрү КЖКнын “Конституциялык түзүлүштүн негиздерине жана мамлекеттин коопсуздугуна каршы кылмыштар” деген 41-главасында чагылдырылган жана мамлекеттик чыккынчылык, шпиончулук, диверсия, бийликти күч менен ээлеп алуу, куралдуу тополоң сыяктуу эле түрдүк объектиге ээ.

Арыз ээси белгилегендей, жосунду квалификациялоодо укук бузуунун объектиси өтө маанилүү. Көпчүлүк чет мамлекеттердин кылмыш-жаза мыйзамдарында мындай жосундар мамлекеттик бийликке каршы кылмыш катары квалификацияланбастан, инсанга, адамдын укуктары менен эркиндиктеринин тендигине каршы кылмыштар (басмырлоочу кылмыштар) катары квалификацияланат. Ушуга байланыштуу, ошондой эле Кылмыш-жаза кодексинин ченемдери конституциялык ченемдерге негизделе тургандыгын эске алуу менен (атап айтканда, 24-берененин 1-бөлүгү, 32-берененин 4-бөлүгү) арыз ээси кастыкты козутууга байланыштуу кылмыштардын жалпы объектиси болуп инсандын укуктары жана эркиндиктери болушу керек. Алсак, Кодекстин жана Мыйзамдын талашылып жаткан ченемдери

дискриминацияга каршы мүнөзгө ээ болгон жана инсандын укуктарын жана эркиндиктерин басмырлаган жосундардын жалпы объектисин мыйзамсыз кеңейтет. Натыйжада, анын пикири боюнча мамлекет үчүн өзгөчө коркунуч туудурбаган жосундар экстремисттик болуп чыгууда, ал эми бул конституциялуу эмес.

Атап айтканда, кайрылуу субъектиси «улуттук кадыр-баркты кемсинтүү» термини Кылмыш-жаза кодексине 1922-жылдан бери киргизилип, ал өзгөртүлүп, бирок ар кандай туюнтмаларда сакталып келген жана жосундардын жалпы объектиси башкаруу тартиби менен байланыштуу болгондо советтик мамлекеттик идеологияны камсыз кылууга багытталган социалисттик укукка мүнөздүү жосун болуп саналат.

Т.И. Иманкуловдун айтымында, криминалдашуу конституциялык ченемдерге карама-каршы келбеш керек, процессуалдык жактан ишке ашырылгыдай болууга тийиш жана каралып жаткан жосундар үчүн кыйла жеңил жаза чараларын караштырууга тийиш, ушуга байланыштуу улуттук ар-намысты басмырлоого багытталган аракеттер жазык жоопкерчилигине тартылуучу жосундардын катарына кирбеш керек. Ал Конституциянын 29-беренесинин 2-бөлүгүндө каралган адамдын ар-намысын жана кадыр-баркын кемсинткен же басмырлаган маалыматтарды тараткандыгы үчүн кылмыш жоопкерчилигине тартууга тыюу салуу абсолюттук жана аны менен кепилденет деп белгилеген (23-берененин 6-бөлүгү).

Буга байланыштуу ал Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2013-жылдын 6-ноябрындагы ар-намыс жана кадыр-барк түшүнүктөрүн ачып берген Чечимине шилтеме жасап, ошондой эле мазактоо үчүн жазык куугунтугун алып салуу зарыл деген тыянакка келет.

Арыз ээси "кадыр-барк" түшүнүгү өзүнчө бирдик катары адамга карата колдонулушу мүмкүн, ал эми талашылып жаткан ченемдик жоболор жарандардын, башкача айтканда, адамдардын тобунун улуттук кадыр-баркын

кемсинтүүгө багытталган, бирок ага жол берилгис, себеби «жамааттык кадыр-барк» деген түшүнүк болгон эмес деп болжогон. Кайрылуу субъектиси улуттук кадыр-баркты кемсинтүү өзү мазактоо болуп санала тургандыгы жана конституциялык тыюу салуунун күчүнөн улам жазык жоопкерчилигине тартылууга мүмкүн эместиги, ушундан улам, «улуттук кадыр-баркты кемсинтүү» деген сөздөр менен берилген талашылып жаткан ченемдик жоболор конституцияга каршы келет деп көрсөтүп келген.

«Региондор аралык кастыкты (аразчылыкты) тутандырууга багытталган аракеттер» деген сөздөр менен туюндурулган талашылып жаткан ченемдик жоболор туурасында кайрылуунун предмети кийинкидей жүйөлөрдү келтирген.

Арыз ээси региондор аралык кастыкты козутууга тыюу салууну Кыргызстандын аймактарынын ортосунда мамлекеттин аймактык бүтүндүгүнө коркунуч келтире турган чыр-чатактын чыгышы үчүн өбөлгөлөрдүн бар экендигин мамлекет тарабынан таанылганын негизсиз деп эсептейт. Ал Конституциянын 24-беренесинин 1-бөлүгүнө, 32-беренесинин 4-бөлүгүнө шилтеме жасап, бул ченемдер түздөн-түз региондук таандыкты көрсөтпөйт деп эсептейт, бирок мыйзам чыгаруучу социалдык артыкчылыктын бир түрү катары регионалдык артыкчылыктын бар экендигин болжолдоо менен кыргыз элинин этникалык, тарыхый, руханий биримдигине шек келтирип, аны ажыратууга өбөлгөлөрдүн бар экендигин тааныйт. Алсак, талашылып жаткан ченемдик жоболор көрсөтүлгөн конституциялык ченемдерге гана эмес, ошондой эле Конституциянын 1-беренесинин 1-бөлүгүндөгү Кыргыз Республикасы унитардык мамлекет деп орноткон жобосуна да карама-каршы келет.

Кайрылуу субъектиси мыйзамдарды чыгарууда анын тексти ачык жана бир өңчөй көрсөтүлүшү керек, ал эми жазык мыйзамдары Конституциянын 6-беренесинин 2-бөлүгүнүн ченемдерин эске алуу менен конституциялык ченемдерди сүрүштүрүүгө багытталып, алардын процессуалдык формасын

ишке ашырууга тийиш экендиги белгиленген. Бирок талашылып жаткан ченемдик жоболор жарандардын тең укуктуулугун сактабастан жана конституциялык жол берилген басмырлоону кеңейтүү менен кош мааниде баяндалган. Арыз ээси «араздашууну козгоо» деген терминди туура эмес деп эсептеп, маалымат багытталган (көз салуу) адамдардын реакциясынан айырмаланып, күнөөлүү адамдын иш-аракеттери катары «козутуу» терминдерин колдонууну туура деп эсептеген жана «душмандык», агрессия катары, араздашууну жокко чыгарган басмырлоону билдирет.

Т.И. Иманкулов талашылып жаткан ченемдик жоболордо мыйзам чыгаруучу мыйзамдын үстөмдүгүнүн принцибине карама-каршы келген укуктук негиздер менен тең укуктуулукту жана адам укуктарын коргоону жана укук коргоо органдарын, аларды колдонууну жана билдирүү жасаган жарандарга жазык ишин козгоону камтыды деп эсептейт. Интернеттеги комментарийлер мамлекеттик кызматкерлерди сындаганы үчүн жарандарды жазык жоопкерчилигине тартуу үчүн кооптуу прецедент түздү. Бирок, мындай учурда маалыматты таратуунун максаты аймактар аралык кастыкты козутуу жана улуттук ар-намысты басмырлоо эмес, кемсинткен билдирүүлөрдү жарыялоо болуп саналат, ал жазык жоопкерчилигине тартылбайт.

Региондор аралык кастыкты козутуу регионалдык таандыктыкка негизделген узакка созулган кастыктын абалы менен коштолгон, элге атайылап активдүү таасир этүүнү билдирет. Көбүнчө жосун маалыматты алгач тараткан адамдын ниетине карабастан жоопкерчиликке тартылуучу адамдардын кенири чөйрөсү менен мүнөздөлөт, бул маалыматты кийин тараткан адамдын ниетин далилдөөдөгү көйгөйлөргө алып келет.

Талашылып жаткан ченемдик укуктук актылардын бүдөмүк туюндурулушу жана региондор аралык кастыкты козутууга түздөн-түз ниетин далилдөөнүн татаалдыгы Кылмыш-жаза кодексинин 330-беренесин натыйжасыз кылат, коомдук туруктуулукка коркунуч келтирет, укуктук тактык принцибине карма-каршы келет жана укук колдонуу практикасын

татаалдантат. Тергөө жана сот органдары тарабынан башкача ой-жүгүртүү жана оппозициялык аракеттерди куугунтуктоо үчүн талашылып жаткан ченемдик жоболорду өзүм билемдик менен колдонуу коркунучу бар. Талашылып жаткан ченемдик-укуктук актылар азыркы саясий курска макул болбогондор менен күрөшүүнүн потенциалдуу куралы болуп калат жана ошону менен саясий цензураны мыйзамдаштырат. Коомдук, расалык, улуттук же диний айырмачылыктарга ачык же Интернетте жеке терс баа берүү менен чагылдырылган ар кандай маалыматтык басым жек көрүүчүлүктү тутандырууга багытталган акция катары каралышы мүмкүн. Бул жагдай ой-жүгүртүү эркиндиги менен сөз эркиндигине конституциялык кепилдикти ишке ашыруудан күмөн туудурат жана адамдарды негизсиз жазык жоопкерчилигине тартууга алып келет.

Так мыйзамдык процедуралардын жоктугу укук коргоо органдарынын жазык ишин козгоого жана жүргүзүүгө кызыкдар болушу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү ачат, анткени талашылып жаткан ченемдик жоболордогу кылмыштар курамы аймактар аралык кастыкты (аразчылыкты) козутууга, жарандардын улуттук ар-намысын басынтууга багытталган ар кандай аракеттерди бузуу деп тааныйт, ошону менен Конституциянын 32-беренесинин 4-бөлүгүндө белгиленген үгүт иштерине гана тиешелүү болгон тыюу салынган чектен олуттуу түрдө чыгып кетет. Кылмыш-жаза кодексинин 330-беренесинде каралган кылмыштарды квалификациялоо социалдык тармакта репост түрүндөгү билдирүүлөр үчүн айыпталуучу комментарий жана маалыматты жарыялаган адам ниетин билдирбеген үчүн дагы жазык жоопкерчилигине тартууга мүмкүндүк берет. Интернетте жарыяланган бейкапар комментарий, митингдеги плакат же социалдык тармактагы сүрөт чыныгы абак мөөнөтү үчүн негиз болушу мүмкүн. Бул бейкүнөө адамдарды жоопко тартуунун потенциалдуу коркунучун жаратат, анткени бир убакта РСФСРдин Жазык кодексинин (РСФСР Жогорку соту тарабынан 1960-жылдын 27-октябрында бекитилген) антисоветтик пропаганда үчүн кылмыш

жоопкерчилиги караштырган 70-статьясы миңдеген адамдардын соттолушуна алып келген.

Мындан тышкары, Кылмыш-жаза кодексинин 74-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунда кылмышты оордотуучу жагдай катары расалык, этностук, улуттук, диний же региондор аралык кастыктын (араздашуу) негизинде кылмыш жасоо каралган. Алсак, жосун 330-берене боюнча да, башка берене боюнча да (мисалы, 128, 139-беренелер), бирок Кылмыш-жаза кодексинин 74-беренесине шилтеме кылуу менен квалификацияланышы мүмкүн, бул дагы мыйзамды укук колдонуучунун колунда кошумча терс куралга айлантышы мүмкүн.

Кайрылуу субъекти талашылып жаткан ченемдик жоболордун алкагында ыкчам-издөө иш-чараларын жүргүзүүдө интернеттен алынган маалыматтарды тергөө органдары тарабынан эсепке алуу ыкмаларына дагы макул эмес жана бул тергөө амалына адисти тартуу зарыл деп эсептеген. Келечектеги айыпталуучунун интернет баракчаларынын мазмунун кароонун жыйынтыгы сотко чейинки өндүрүштүн башында тергөө органдары тарабынан кылмыш процессинин кийинки баскычтарында кайталап текшерилиши мүмкүн эместигинде турат.

Баяндалганды эске алуу менен, арыз ээси талашылып жаткан ченемдик жоболорду Конституцияга карама-каршы келет деп таанууну өтүнгөн.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясы 2022-жылдын 27-январындагы аныктамасы менен Т.И. Иманкуловдун апелляциялык даттануусун кабыл алуудан баш тарткан.

Келтирилген кайрылууда талашылып жаткан ченемдик жоболор менен Конституция ченемдери ортосунда тутумдук байланыш укук колдонуу практикасына тиешелүү жүйөлөр менен бекемделип, тиешелүүлүгүнө жараша иштин иш жүзүндөгү жагдайларын иликтөөнү талап кылат, демек алардын

чечилиши тергөө органдарынын жана жалпы юрисдикциядагы соттордун компетенциясына кирет деп аныктамада белгиленген.

Ошону менен бирге, соттук коллегия өз пикирин билдирүү эркиндигин ишке ашырууга байланышкан укуктук көз караш Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2014-жылдын 29-декабрындагы Чечиминде көрсөтүлгөн, анда өз оюн билдирүү эркиндигине, сөз эркиндигине болгон укукту ишке ашыруу жоопкерчиликтүү жана Конституцияда (31-берененин 4-бөлүгү) жана мыйзамдарда белгиленген башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин бузбагандай деңгээлде ишке ашырылат деп белгиленген. Мындай абал укуктук мамлекетте инсандын укуктары менен эркиндиктеринин жана жоопкерчиликтин конституциялык баалуулуктарынын балансын сактоо үчүн маанилүү.

Атуулдук жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактыга ылайык сөз эркиндигине болгон укукту ишке ашыруу өзгөчө милдеттер менен өзгөчө жоопкерчиликтерди жүктөйт, а бул укукту ишке ашырууга чектөөлөр «башкалардын укуктарын же репутациясын урматтоого» багытталган (19-берене). Демек, инсандын ар-намысы менен кадыр-баркы бул укукту массалык маалымат каражаттарынын өкүлдөрү да, башка субъектилер да кыянаттык менен пайдаланган учурда сөз эркиндигине болгон укукту чектөөчү болуп саналат.

Ошентип, арыз ээсинин кайрылууда келтирилген жүйөлөрү талашылып жаткан ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугуна шек келтирген жагдайлар катары каралышы мүмкүн эмес, алар «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 26-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында ишти кароо үчүн негиз болууга тийиш.

Т.И. Иманкулов судьялар коллегиясынын аныктамасы менен макул болбостон, 2022-жылдын 20-апрелинде Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна даттануу менен кайрылган.

Арыз ээси судьялар коллегиясы анын өтүнүчүн өндүрүшкө кабыл алуудан негизсиз баш тарткан жана кийинкидей негиздер боюнча жокко чыгарылууга жатат деп эсептейт.

Даттануунун автору “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 27-беренесинде белгиленген кайрылууга карата бардык жалпы талаптарды сактагандыгын жана судьялар коллегиясынын, эгерде жак мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар анын Конституцияда таанылган укуктарын жана эркиндиктерин бузат деп эсептесе, Конституциялык сотко кайрылуу укугу жеке (жеке) же юридикалык (юридикалык) жакка таандык болот деген жүйөлөрү менен макул эместигин көрсөтөт.

Т.И. Иманкулов Конституциянын 97-беренесинин 3-бөлүгүндө ар бир адам мыйзамдын жана башка ченемдик укуктук актылар менен анын Конституцияда таанылган укуктары менен эркиндиктери бузулду деп эсептесе, ал алардын конституциялуулугун талашууга укуктуу экенин белгилейт. Анын пикири боюнча абстракттуу ченемдик контролдун алкагында бул конституциялык жобо Конституцияда белгиленгендей жарандын укуктары менен эркиндиктеринин бузулушу Конституциялык сотко кайрылуусунун милдеттүү талабы жана мыйзамдын конституциялуулугун текшерүү үчүн жалгыз негиз экендигин көрсөтпөйт.

Судьялар коллегиясынын арыз ээси өзүнүн конституциялык укуктары бузулган жагдайларды так көрсөтпөгөн жана анын укуктарынын бузулушун тастыктаган тиешелүү далилдерди тиркебеген, ошондой эле талашылып жаткан ченемдер менен Конституциянын жоболору ортосундагы системалуу байланыш укук колдонуу практикасына байланыштуу жүйөлөр менен

колдоого алынган деген жүйөлөрүнө карата даттануунун автору соттук коллегия бул маселелерди жөнгө салуучу тиешелүү мыйзамдарга шилтеме берген эмес деп белгилейт.

Ошону менен бирге, даттануунун автору анын Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна кайрылуусунун максаты кастыкты козутууну, анын ар кандай формаларында үгүттөө үчүн жазык жоопкерчилиги жөнүндө укуктук ченемдин диспозициясын калыптандыруу болуп саналат деп ырастайт, анын пикиринде, айрыкча Интернетте кастыкты козуткандыгы үчүн жазык жоопкерчилигине тартууга байланыштуу актуалдуу маселе болуп саналат. Мамлекеттеги туруктуулук Кылмыш-жаза кодексинин 330-беренесинде каралган кылмыштын туура түзүлүшүнөн, жазык жоопкерчилигине тартылуучу жосундардын чөйрөсүнөн көз каранды жана жоопкерчилик элди козутууга багытталган аракеттер үчүн эмес, коомчулукту үгүттөө, анын ичинде Интернетти пайдалануу үчүн гана болушу керек, анткени мындай аракеттер Кылмыш-жаза кодексинин 330-беренесинде көрсөтүлгөн эмес.

Баяндалгандын негизинде Т.И. Иманкулов судьялар коллегиясынын 2022-жылдын 27-январындагы аныктамасын жокко чыгарууну жана конституциялык сот өндүрүшүнө арызын кабыл алууну суранат.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту арыз ээсинин жүйөлөрүн жана судьялар коллегиясынын арызды өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуусу себептерин талкуулап, төмөнкүдөй тыянактарга келет.

Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын арызды өндүрүшкө кабыл алуу же кабыл алуудан баш тартуу маселеси боюнча чечими жеке процесстик мүнөздө болот. Ушуга байланыштуу Конституциялык сот кайрылууда келтирилген жүйөлөрдүн жана талаптардын, ошондой эле анын тыянактарын жокко чыгарган жүйөлөрдүн алкагында гана мындай

аныктаманы кайра кароо тартибинде судьялар коллегиясынын тыянактарына укуктук баа берет.

Судьялар коллегиясы талашылып жаткан аныктамада конкреттүү конституциялык контролдун колдонулушу жөнүндө арыз ээсинин аргументтерине карата кийинкилерди белгилей кетүү зарыл.

Жеке жана юридикалык жактар конституциялык контролдоо органдарына кайрылуунун субъектилери болуп саналбаган жана ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугу жөнүндө маселени коюуга укугу жок дүйнөнүн көпчүлүк өлкөлөрүнөн айырмаланып, Кыргыз Республикасынын Конституциясы конституциялык сот адилеттигинин кеңири жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу максатында ар бир адамга ушундай суроо менен Конституциялык сотко кайрылуу укугун берет. Мындай укук конституциялык укуктар менен эркиндиктерди бузуунун конкреттүү учуруна байланышпаган учурда да келип чыгат. Конституциялык контролдоонун бул түрү абстракттуу болуп саналат.

Ошону менен бирге, Кыргыз Республикасында конституциялык сот адилеттигинин жеткиликтүүлүгү Конституциялык сотко ар кандай себептер жана ар кандай талап менен кайрылуу мүмкүнчүлүгүн билдирбейт. Жеке адамдар Конституциянын экинчи бөлүмүндө каралган адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктери бузулган же бузулушу мүмкүн болгон учурда гана Конституциялык сотко кайрылууга укуктуу.

Конституциялык презумпция ченемдик укуктук актылардын Конституцияга преюдициалдуу түрдө шайкеш келишин билдирет жана алардын конституциялуулугуна кандайдыр бир шектенүүлөр олуттуу укуктук негиздер болгондо гана келип чыгышы мүмкүн жана пайда болушу керек, бул абстракттуу контролдоого келгенде өзгөчө маанилүү. Болбосо өлкөдө мыйзам үстөмдүгүн камсыз кылуу чечилгис иш болуп калмак.

Ушуга байланыштуу “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамда кайрылуунун формасына жана мазмунуна карата жалпы талаптар каралган. Арыз ээсинин койгон маселе боюнча көз карашы жана Конституциянын тиешелүү ченемдерине шилтеме берүү менен анын укуктук негиздемеси (27-берененин 4-бөлүгүнүн 9-пункту) кайрылуунун мазмунуна негизги талаптардын бири болуп саналат.

Бул талашылып жаткан ченемдик жоболор менен Конституциянын ченемдеринин ортосунда тутумдаш байланыштын сөзсүз болушун билдирет. Ал эми Т.И. Иманкуловдун жүйөлөрү ой жүгүртүү эркиндиги жана сөз эркиндиги конституциялык кепилдиктеринин айланасында болуп, адамдын ар-намысын жана кадыр-баркын кемсинткен же басмырлаган маалыматтарды тараткандыгы үчүн жазык куугунтугуна жол берилбестиги жөнүндө, Конституцияда белгиленген тыюу салуу кепилдиктерине чектөөлөр жөнүндө, ошондой эле улуттук, расалык, диний кастыкты, гендердик жана башка социалдык артыкчылыктарды пропагандалоого, дискриминацияга, кастыкка же зомбулукка чакырганга тыюу салуу жөнүндө өз пикирин айтуу мүнөзүндө. Мындан тышкары, анын жүйөлөрү талашылып жаткан ченемдик жоболордун таасирин жөнгө салуучу күч менен ой жүгүртүү эркиндиги жана пикирин билирүү эркиндиги ортосунда түз карама-каршылык бар экенин көрсөтпөйт.

Конституциялык баалуулуктар, тыюу салуулар, уруксат берилген жана укук ченеминен тышкары жүрүм-турум ортосундагы чектер улуттук мыйзамдар менен да, эл аралык укук менен да түзүлгөн.

Конституцияда белгиленген укуктарды жана эркиндиктерди ишке ашыруунун чектери мыйзамдуу жүрүм-турумдун көрсөтмөлөрү түрүндө да, конституциялык жактан таанылган баалуулуктарды коргоо жана анын максаты адамдын, коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыктарынын ортосундагы зарыл балансты камсыз кылуу зарылчылыгы менен аныкталуучу тыюу салууларда, кийлигишүүлөрдө, милдеттерде, жоопкерчиликтерде туюнтулган чектөөлөр түрүндө да көрүнөт.

Пикир билдирүү эркиндиги абсолюттук эмес жана ал, мисалы, адамдык ар-намыстын негиздерин буза баштаган, же жеке адамдарга же адамдардын топторуна карата жек көрүүчүлүктү жайылтуу жана козутуу башталган жерден токтотулат. Алсак, Атуулдук жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактынын 20-беренеси мамлекеттерди дискриминацияга, кастыкка же зомбулукка үндөгөн улуттук, расалык же диний кастыкты ар кандай пропагандалоого тыюу салууну талап кылат.

Ошондой эле, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2014-жылдын 29-декабрындагы Чечиминде белгиленген укуктук позицияга ылайык өз пикирин билдирүү, сөз эркиндиги укугун ишке ашыруу жоопкерчиликтүү жана башка адамдардын Конституцияда жана мыйзамдарда белгиленген укуктарын жана эркиндиктерин бузбагандай деңгээлде ишке ашырылат.

Арыз ээсинин жүйөлөрү жалпысынан талашылып жаткан ченемдик жоболордун баяндалышынын кош маанисине жана бүдөмүктүүлүгүнө келип такалат, бул арыз ээсинин пикири боюнча кеңири чечмелөөгө мүмкүндүк берип, натыйжада укук коргоо органдары тарабынан кыянатчылыктарга алып келет. Бирок бул ой корутундулар өзүнөн өзү талашылып жаткан ченемдик жоболор менен конституциялык жоболор ортосунда карама-каршылыктарды жаратпайт.

Укуктук ченемдерди, анын структуралык элементтерин берүү ыкмасын тандоо, укукка каршы жосундун белгилерин, анын классификациясын жана жазык-укуктук мүнөздөмөлөрүн аныктоо ченем жаратуу ишинин чөйрөсүнө, башкача айтканда, мыйзам чыгаруучунун эркине таандык.

Т.И. Иманкуловдун улуттук кадыр-баркты басмырлоо жазалануучу жосун катары квалификациялоого болбойт, анткени кадыр-барк, эреже катары, инсанга карата колдонулат жана эч кандай жамааттык кадыр-барк болушу мүмкүн эмес, ошондой эле укук бузуу катары каралышы мүмкүн эмес

деген божомолу каралып жаткан маселеде укуктук күмөндүүлүктүн бар экендигин тастыктаган укуктук аргумент катары каралбайт.

Баяндалгандарды эске алуу менен, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту судьялар коллегиясынын 2022-жылдын 27-январындагы аныктамасын жокко чыгарууга негиз жок деп эсептейт.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн, 38, 48, 49-беренелерин, 52-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т О К Т О М К Ы Л Д Ы:

1. Тимур Иманкулович Иманкуловдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2022-жылдын 27-январындагы аныктамасына карата даттануусу канааттандыруусуз калтырылсын.

2. Бул чечим акыркы болуп саналат, даттанууга жатпайт жана кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ